

Razstave

Kje vse so spoznali slovensko planinstvo in slovenski planinski svet

I. Slovenija - ljudje in gore - 100 let slovenskega planinskega društva - Maribor

V drugi polovici leta 1992, ko je Pokrajinski arhiv Maribor pripravljal program dela za leto 1993 (verificiralo ga je ministrstvo za kulturo), se je v sklopu razstavne dejavnosti odločil, da eno izmed planiranih razstav posveti visokemu jubileju slovenske planinske organizacije, to je 100. obletnici Slovenskega planinskega društva. Akcija, predlagana na strokovnem kolegiju, je bila odobrena s strani ministrstva za kulturo, veliko razumevanje in pripravljenost za sodelovanje so pokazali tudi najvišji organi Planinske zveze Slovenije.

Z ozirom na skromne razstavno-prostorske zmožljivosti Pokrajinskega arhiva sta se avtorja prve razstave Slavica Tovšak in Franček Vogelnik odločila koncept razstave zasnovati tako, da sta v osnovnih obrisih, z dobršno mero zgodovinske simbolike nakazala politične razmere in društveno klimo v drugi polovici 19. stoletja, skoraj nekaj desetletij pred nastankom Slovenskega planinskega društva.

Več kot očitno je bilo moč iz razstavljenih dokumentov razbrati, da so nastajale v tem obdobju izrazito nemško usmerjene sekcije Nemško-avstrijskega planinskega društva, ki so bile trdno zasidrane na naših tleh. Prav nemška beseda v gorskem svetu, gradnja nemških koč, omalovaževanje vsega, kar je bilo slovensko, je kot mora pritiskala na tiste Slovence, ki so zahajali v gore. Po prvih poskusih manjših skupin in potem, ko so omagali triglavski prijatelji, so piparji na Stolu dorekli: "Ustanovimo slovensko planinsko društvo."

Razstavni dokumenti so pričali, da je šlo tokrat zares. Kot je zahteval zakon o društvih, sprejet leta 1867 (eden izmed razstavnih eksponatov), tako so bila po predpisanem postopku in zahtevah cesarsko-kraljevega namestništva potrjena pravila SPD - 27. februarja 1893. To je bil za slovenske planince najslovesnejši trenutek. Razstavljeni eksponati so ta dogodek nakazali in ga povezali s prvo vpisno knjigo, ki jo je odprl legendarni župnik iz Dovjega Jakob Aljaž 8. 7. 1895.

V istem letu je pričel izhajati Planinski vestnik. Druga za drugo so nastajale podružnice. Deveta po vrsti je bila podravska s sedežem, ne v Mariboru, temveč v Rušah. Njena ustanovitev je tesno povezana z mladim učiteljem Davorinom Lesjakom, ki je bil nestor planinstva v Podravju in je desetletja vodil podružnico. Z delovanjem podružnice so povezana imena slovenskih pohorskih kmetov: Grizoldi, Žigerti,

Glazerji, Hlechi itd.

Družno so pod vodstvom neumornega Lesjaka gradili nenavaden, 36 metrov visok Žigartov stolp, katerega originalni načrt je izstopal na razstavnih panojih. Imel je strelovod, okna, vpisno knjigo, ključ, ob njem so bile prireditve, pobirali so celo vstopnino. Po štirinajstih mesecih in osemnajstih dneh je simbol slovenstva na Pohorju uničil vihar. Nekateri viri celo trdijo, da je bila glavna vrv prežagana. Če danes stopimo na Žigartov vrh, lahko večje oko opazi ostanke njegovih temeljev. V enem izmed temeljev tičita dva vijaka - spomin in simbol na prva leta delovanja podravske podružnice. Njeni člani so pridno dopisovali v Planinski vestnik, zbirali denar za svojo prvo koč, ki je bila kot Ruška koč odprta 1907. leta. Pet let pozneje, 1912. leta, ko je izrazito proneemško usmerjeno društvo v Mariboru, Deutscher Bergverein Hütte zgradilo Marburger Hütte, (Mariborsko koč) so na zahodnem delu Pohorja Lesjakovi planinci dokupili zemljo okoli Ruške koč in zgradili pristavo Planinko. Istega leta je bila ustanovljena Gorska reševalna služba.

Prva svetovna vojna je prekinila delo društev, tudi zavedni Rušani, glasniki slovenskega planinstva, so bili odpeljani v graške zapore. Leto dni po vojni, 6. 6. 1919, je nastala mariborska podružnica. Prevzela je sekvestirano premoženje mariborske sekcije, njeno delovno področje sta bila Pohorje in Kozjak. Po dolgih zapletih, ki so segali celo do Beograda in Dunaja, je 1922 kupila Mariborsko koč. Mariborskim planincem je pod prvim načelnikom, Ljudevitom Brencom, le uspelo zaživeti samostojno, pa četudi v začetku le z 22 člani.

Nekaj panojev smo posvetili podružnici in kasneje Planinskemu društvu Maribor.

Uredili so Mariborsko koč in zgradili mogočen Senjorjev dom. Vzdrževali so postojanke na Kozjaku in razvili vrsto sekcij. Nadaljnji razvoj je prekinila druga svetovna vojna. Pohorski domovi so hili v celoti požgani, tudi slovenska bilanca ni bila obetavna. Od 69 koč je bilo 49 uničenih in neuporabnih. To obdobje zgodovine slovenskega in zlasti podravskega planinstva je hilo dokumentirano s številnimi fotografijami, originali arhivskih dokumentov in eksponati.

Dne 13. 1. 1946 je bil prvi povojni občni zbor v lovski sobi Hotela Orel. Kar so si mariborski planinci zadali, to so storili. Zgradili so novo koč in na temeljih Hutterjeve vile je 1949 zrasla Ribniška koč. Zbrali so se planinci, entuziasti, ki so ustanovili nenavadno imenovani, a zagnani red Fanatikov Ribniške koč. Delček tega, kar so počeli Fanatiki, je bilo razstavljeno v vitrinah. Bili so gonilna sila pri obnovi Ribniške koč.

Leta 1934 je bila zgrajena koč na Žavcerjevem

vrhu. Z razvojem mariborskega planinstva je povezana vrsta imen. Naj omenim le nekatera: Brence, Bergoč, Senjor, Šlajmer, Vrstovšek in mnogi drugi.

Po vojni so se iz Planinskega društva Maribor razvila nova društva. Obiskovalcem so bila predstavljena skupaj z društvi celotne severovzhodne Slovenije. Pri njih je nastalo bogato arhivsko gradivo, ki ima brez izjeme značaj kulture dediščine.

Med planinskimi društvi in pri posameznikih sta avtorja osebno zbrala okoli 1500 dokumentov in eksponatov. Žal sta morala zaradi pomanjkanja prostora opraviti najtežje - iz najboljšega izbrati najboljše. Nerazstavljenih in skrbno evidentiranih je ostalo še preko 1000 dokumentov. Čeprav jih ni bilo v vitrinah in na panojih, ostajajo dragocen zgodovinski vir za preučevanje planinstva severovzhodne Slovenije.

Avtorja, ki sta obhodila celotno severovzhodno Slovenijo, sta bila prijetno presenečena nad neverjetnim odzivom posameznikov in planinskih društev.

Razstava, katere otvoritev je bila 4. 3. 1993 v razstavišču Pokrajinskega arhiva Maribor Archivum, je bila zaradi izjemne odmevnosti trikrat podaljšana in velja za eno izmed najbolj obiskanih razstav. Ogleдалo si jo je 8420 posameznikov in skupin. Z obsežnim komentarjem in intervjuji obiskovalcev je bila nekajkrat predstavljena v časopisu Večer in v televizijski oddaji Gore in ljudje.

II. 100 let Slovenskega planinskega društva - Dunaj

V drugi polovici leta so z željo, da prikažemo razvoj slovenskega planinstva tudi zunaj meja Slovenije, stekli prvi razgovori med Pokrajinskim arhivom Maribor in Slovenskim kulturnim centrom Korotan na Dunaju - Österreichischer Alpenverein, Sektion Avstrija na Dunaju. Ta je v svojih prostorih na Rotenturmstrasse 14 odstopil centralni prostor za razstavo. Stroške razstave so pokrile Pokrajinski arhiv Maribor, Planinska zveza Slovenije, Slovenski kulturni center Korotan in občina Maribor. Razstavo, ki jo je odprla veleposlanica Slovenije na Dunaju, ga. Katja Boh, je bila v času od 9. - 21. novembra 1993 izjemno dobro obiskana. Na otvoritvi je bilo prisotnih tudi 32 članov slovenske delegacije (najvidnejši slovenski planinski delavci), veliko publiciteto pa je doživela tudi v avstrijskih medijih obveščanja. Obširnejši članek je bil objavljen tudi v časniku Večer. Z daljšim tekstom je razvoj slovenske planinske organizacije predstavil v avstrijski reviji Nachrichten (november, december 1993, str. 3). Razstava na Dunaju je imela enak naslov kot v Mariboru, le vsebinsko je zajela širši slovenski okvir, npr. prikaz prvih slovenskih koč, fotografij nestorjev slovenskega planinstva, Turistični klub Skala, razvoj alpinizma (alpinistični koticček). Zanimiv je bil prikaz slovenske planinske literature od prvih začetkov do današnjih dni po naslednjih sklopih: Slovensko gorišstvo, Izvirno leposlovje, Priročniki, Fotoalbumi, Prevodi, Izvirna dela v nemščini in angleščini, Vodniki, Odprava v tuja gorstva. Razstavo je zaključil

shematični prikaz delovanja slovenske planinske organizacije in njenih organov z vzporedno preglednico o številu članstva planinske organizacije od leta 1893-1992. Med gosti v času odprtja razstave je bil tudi predsednik Planinske zveze Slovenije Andrej Brvar, ki je predstavil pomen razstave in nakazal vključevanje slovenskega planinstva v mednarodne tokove.

Že na Dunaju se je v razgovoru s predstavnikom Urada Republike Slovenije, g. Francem Pozničem razvila misel o morebitnem gostovanju razstave v Švici. Tedanji odpravnik poslov Republike Slovenije v Bernu, g. Ivan Martelane, je idejo podprl in iz prvotnih dogovorov na relaciji Pokrajinski arhiv Maribor - Urad Republike Slovenije za informiranje - Slovensko veleposlanništvo v Švici - Švicarski alpski muzej (Schweizerisches Alpenes Museum Bern) - Planinska zveza Slovenije, ki so bili usmerjeni v prikaz razvoja slovenskega planinstva, je nastala zamisel o promociji samostojne Slovenije kot celote. Pokrajinski arhiv je pobudo sprejel, čeprav se je zavedal, da v strogo odmerjenem razstavnem prostoru ne bo mogel prikazati vsebinskega razvoja slovenskega planinstva od začetkov do danes.

III. Slovenija na sončni strani Alp - Bern

Avtorici tretje razstave, Slavici Tovšak je bilo dodeljeno 21 panojev (2 m x 1,20) in 8 vitrin. Zaradi koncepta celotne postavitve in upoštevanja zamisli arhitekta je bilo planinski razstavi odvzeto še pet panojev in nekaj vitrin, s čimer je bil pretrgan kontinuiran prikaz razvoja slovenskega planinstva kot si ga je zamislila in načrtovala avtorica. Ostali so posamezni izseki, ki so švicarski javnosti kljub vsemu nakazali nekaj značilnosti slovenske planinske zgodovine. Arhivske dokumente so popestrili prizori iz gorskega življenja: Košnja z "basengo" - Bohinjske planine, Pastir pri medenju masla v pinji - Velika Planina, V senožetih (Trenta), Vožnja s samotječnimi sanmi - Lom nad Tržičem, Hoja s krpļjani. Na štirih panojih so bili predstavljeni motivi iz Triglavskega narodnega parka.

Razstavo so dopolnjevali akvareli mariborskega slikarja Nika Rihiča, obiskovalci pa so imeli prek diapozitivov ves čas možnost spoznavati slovensko pokrajino, njene običaje, floro in favno. Žal nam je, da vodstvo švicarskega muzeja, ni imelo ogleda video kaset. Predstavnikom Švicarskega alpskega muzeja, direktorju dr. Georgu Budmigerju in dr. Ursu Kneubühlu, je treba priznati, da so na tiskovni konferenci dan pred otvoritvijo razstave pokazali presenetljivo znanje v poznavanju slovenskega planinstva, njihov pogled na Slovenijo pa je pred zbranim avditorijem novinarjev dopolnila Slavica Tovšak, ko je Švicarjem spregovorila o slovenski planinski organizaciji v današnjem trenutku, njeni organiziranosti in problemih, s katerimi se spopada (pota, kočje, zavetišča, bivaki, lastninjenje, skrb za čisto okolje, denacionalizacijski postopki, vključevanje planinske organizacije v med-

narodne tokove itd.).

Otvoritev je potekala 7. decembra pod okriljem slovenskega veleposlaništva v Švici (uvodne besede je spregovoril odpravnik poslov Republike Slovenije g. Željko Jeglič), prisoten je bil tudi podpredsednik Planinske zveze Slovenije g. Janko Mirnik. K promociji Slovenije v Bernu, gledano z vidika celotne razstave, pa je veliko prispeval g. Ivan Martelanc. Razstava je bila odprta do konca februarja in jo je dopolnjevala vrsta spremljevalnih prireditev.

IV. Slovenija alpska dežela - München

Otvoritvene slovesnosti so potekale 9. oktobra 1995 v prostorih Nemškega planinskega društva, sekcija Oberland, in jo je pod naslovom Slovenija- alpska dežela odprl generalni konzul za Slovenijo, Andrej Grasselli. Po vsebini je bila razstava zopet samo planinska in tokrat nekoliko bolj, na izrečno željo gostiteljev, naravnana na informativno plat in prikaz možnosti, ki jih nudi slovenski alpski svet tujemu planincu.

Signalizacijske table Kamniških in Julijskih Alp so obiskovalcu nudile podobo o mreži planinskih postojank. Njihovo dopolnilo so bile lično izdelane knjižice informatorji, dobrodošli za vsakogar, ki se odloči spoznati Slovenijo na takšen ali drugačen način. Bavarske Alpe, ki se raztezajo med rekama Inn in Lech, in njihovo nadaljevanje, Lehtalske Alpe, ter razvito planinstvo je na tiskovni konferenci sprožile vrsto zanimivih vprašanj o našem gorskem turizmu in iskanju podrobnosti in razlik v obeh deželah. Tisti dan, ko smo Bavarcem in Slovencem, ki žive v tujini, pokazali slovenski alpski prostor in njegov razvoj skozi zgodovino, je bilo v Münchnu ustanovljeno Bavarsko-slovensko društvo, nestránkaško in versko neopredeljeno. Vsebina delovanja društva je poglobljanje in negovanje prijateljstva, kulturnih in gospodarskih stikov med ljudmi in ustanovami v Sloveniji in na Bavarskem. V svojem programu so zapisali, da je lahko član vsakdo, ki je voljan dati svoj prispevek k nadaljnjemu zблиževanju dveh narodov, ki imata tesne stike že stoletja. Našo razstavo Slovenija alpska dežela so razumeli kot uvod v takšno sodelovanje in kot dober začetek njihovega dela.

Zaključim lahko z mislijo, da so odprtja razstav v tujini pokazala, da Slovenci živijo povsod po svetu, več ali manj so dobro organizirani in vsak stik z matično domovino predstavlja zanje posebno vrednoto. Tujcem pa tovrstni stiki odkrivajo svet, ki ga morda doslej niso poznali, in vzbujajo pri njih željo, da odkrijejo deželo, ki je v marsičem še neokrnjena, pristna, slovenska. S tem pa je razstava, ki si je pridobila vzdevek "potujoča", gotovo dosegla svoj namen.

Slavica Tovšak

Mariborski notarji in razvojna pot notariata kot institucije na Slovenskem

Pokrajinski arhiv Maribor se je v sklopu programa dejavnosti za leto 1995 ob upoštevanju dejstva, da je bil 1994 leta sprejet Zakon o notariatu, in dejstvu, da institucija hrani arhivsko gradivo 69 notarjev iz območja njene pristojnosti, odločil, da pripravi razstavo in širši javnosti predstavi "Mariborske notarje."

Medtem ko je mag. Borut Holcman pripravil celoten scenarij in se ob arhivskem gradivu poglobil v študij določenih zgodovinskih okoliščin v razvoju notariata, je zunanja sodelavka Pravne fakultete v Mariboru, mag. Vesna Rijavec, prispevala misli in sooblikovala vsebino k razvoju notariata kot institucije.

Že površni pregled razstavnega in skrbno izbranega gradiva je dal slutiti, da bodo obiskovalci lahko spoznali notarja (beležnika) kot osebo, ki v kontekstu pravne zakonodaje uživa javno zaupanje in za posameznike, ki jim svetuje, opravlja funkcijo sklepanja pogodb (od ženitne do kupoprodajne), oporok, izjav, in notariat kot institucijo oziroma ustanovo evropskega prava, apliciranega na slovenski kulturni prostor.

Avtorja sta obiskovalce na prvih panojih in vitrinah opozorila na zakone, ki so tej instituciji dali pravno veljavo in so s svojim obstojem, delovanjem in razvojem posredno vplivali tudi na delo mariborskih notarjev.

Tako je bil v času Maksimiljana I. leta 1512 sprejet notarski red, ki je veljal za celotno nemško cesarstvo. Čeprav ne vemo, v kolikšni meri je njegovo izvajanje vplivalo na slovenske dežele, je bil prisoten in z nekaterimi spremembami in dopolnitvami ter vzponi in padci preživel Jožefa II. in marčno revolucijo. Časovna preglednica je opozorila na vse mejnike, ki so tako ali drugače spreminjali zasnovo, vsebino in cilje notariata ter mu v določenem družbenem okolju namenili vidnejšo ali manj pomembno vlogo. Ob tem je bil posebej izpostavljen notarski red iz leta 1871, ki je s svojo vsebino, institucijo notariata v celoti približal zabodnim standardom, zakon o javnih beležnikih iz leta 1930 in seveda slovenski zakon o notariatu iz leta 1994, ki ga je predvidela že leta 1991 sprejeta ustava republike Slovenije.

Gradivo iz različnih fondov o mariborskih notarjih in drugi materiali so tudi naključnemu obiskovalcu ob izbranih eksponatih nudili dovolj možnosti, da je lahko spoznal bistvo notarjevega dela v različnih obdobjih samostojnega delovanja, npr. zapis poslednje volje - oporoke iz obdobja cesarja Justinijana, notarski zapis o izročitvi v hrambo, notarski akt o preklieu dedne in darilne pogodbe v primeru smrti, legalizacijski zapisnik, kupna in darilna pogodba, notarski akt o poravnavi, notarsko pismo o jamstveni pogodbi, notarsko pismo o ženitni pogodbi, obči poslovni register, uradni pečat notarja.

Posebej zanimiv in nadvse aktualen za prisotne notarje je bil slikovni prikaz notarja Wandalgariusa iz